

העזרה מהסוגיא

גיטין לט. – מה:

פרשת בלק ה'תשפ"ג

דף לט - מ

◆ **דין מעילה בשער של עבד של הקדש** - לת"ק לא מועלים בו משום ש'כל העומד להגזז לאו כגזוז דמיו', לרבי שמעון בן גמליאל מועלים בו משום ש'כל העומד להגזז כגזוז דמיו'.

◆ **דיני עבד:**

- האם העבד יכול לזכות בעצמו:
 - באופן שהעבד גדול - העבד יכול לזכות בעצמו.
 - באופן שהעבד קטן - לאבא שאול העבד לא יכול לזכות בעצמו, לרבנן העבד יכול לזכות בעצמו.
- דיני עבד שהאדון הפקיר את קנין הממון או שהאדון הוא גר שמת ואין לו יורשים:
 - קנין הממון - באופן שהעבד יכול לזכות בעצמו העבד זוכה בקנין הממון שלו, ובאופן שהעבד לא יכול לזכות בעצמו העבד לא זוכה בקנין הממון שלו.
 - קנין האיסור:
 - לשמואל:
- באופן שהעבד יכול לזכות בעצמו - פקע הקנין איסור משום שנחשב 'עבד שאין לרבו רשות עליו'.
- באופן שהעבד לא יכול לזכות בעצמו - לא פקע הקנין איסור משום שנחשב 'עבד שיש לרבו רשות עליו'.

✽ הערות ✽

א הגמ' מביאה שנחלקו התנאים לענין שבועה האם ענבים העומדות להבצר נחשבות כבצורות: לרבי מאיר נחשבות כבצורות, ולרבנן לא נחשבות כבצורות. והגמ' בהו"א תלתה את המחלוקת הזו במחלוקת התנאים לענין שער של עבד של הקדש, והגמ' דוחה שדברי רבי מאיר נאמרו רק בענבים שכאשר הם מחוברים לקרקע הם מכחישים, אבל בשער שמושיח רבי מאיר יכול לסבור כדברי ת"ק שלא נחשב כגזוז.

ב המקור של שמואל שעבד ש'אין לרבו רשות עליו' פוקע הקנין איסור, דכתיב 'וכל עבד איש מקנת כסף' ודורשים עבד שיש לרבו רשות עליו קרוי עבד, אבל עבד שאין לרבו רשות בו לא קרוי עבד דהיינו שפוקע הקנין איסור שלו.

לקבלת העלון במייל B0527147396@gmail.com

• לרבי יוחנן:

• בחיי האדון - לא פקע הקנין איסור.

• לאחר מיתת האדון:

○ לרבינא:

• באופן שהעבד יכול לזכות בעצמו - מיתת האדון מפקיעה את הקנין איסור.

• באופן שהעבד לא יכול לזכות בעצמו - מיתת האדון לא מפקיעה את הקנין איסור?

○ לאמימר - מיתת האדון לא מפקיעה את הקנין איסור.

• דיני עבד שזכה בקנין ממון שלו ולא פקע הקנין איסור (לרבי יוחנן):

○ לרב דימי - האדון יכול לכתוב גט שחרור וכן יורשי האדון יכולים לכתוב גט שחרור.

○ לאמימר:

• ללישנא קמא - האדון לא יכול לכתוב גט שחרור וכן יורשי האדון לא יכולים לכתוב גט שחרור משום שגט שחרור מועיל רק בעבד שלא זכה בקנין ממון שלו.

• ללישנא בתרא - האדון יכול לכתוב גט שחרור, ויורשי האדון לא יכולים לכתוב גט שחרור משום שקנין האיסור לא עובר בירושה.

◆ שחרור עבד בכסף וחליפין - לרבי מועיל, לרבי שמעון לא מועיל.

◆ באיזה אופן יש ראייה שהעבד או השפחה השתחררו:

• באופן שהעבד נשא אשה - באופן שנשא לבד אין ראייה שהשתחרר, באופן שרבו השיאו אשה יש ראייה שהשתחרר.

• באופן שהעבד הניח תפילין - באופן שהניח תפילין לבד אין ראייה שהשתחרר, באופן שהאדון הניח לו תפילין יש ראייה שהשתחרר.

הערות

תוס' [לט א] מעירים שדברי שמואל תלויים במחלוקת תנאים [יבמות מח א] האם דורשים מהפסוק 'וכל עבד איש' עבד שיש לרבו רשות עליו, או שדורשים פסוק זה לדרשה אחרת.

ג הגמ' מבארת שהמקור שמיתת האדון מפקיעה את קנין האיסור של העבד הוא מהגזירה שווה 'לה לה' מאשה, אמנם הדין שמיתת האדון מפקיעה את הקנין איסור נאמר רק באופן שהעבד יכול לזכות בעצמו ומימלא נשאר על העבד קנין איסור לחוד, אבל באופן שהעבד לא יכול לזכות בעצמו ונשאר על העבד גם קנין ממון לא נאמר הדין הדין שמיתת האדון מפקיעה את האיסור של העבד, דכתיב 'והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם' כלומר שישראל שיש לו יורשים העבד עובר בירושה ליורשים.

ד הברייתא מבארת שהמקור של רבי שמעון שאי אפשר לשחרר עבד בכסף, דכתיב 'והפדה לא נפדתה או חופשה לא ניתן לה בקרת תהיה כי לא חופשה' ולומדים מסיום הפסוק שרק שטר מועיל ולא כסף. רש"י מבאר שהמקור של רבי שאפשר לשחרר עבד בכסף, דכתיב 'והפדה לא נפדתה או חופשה לא ניתן לה' הוקש שחרור בכסף לשחרור בשטר שחרור, שכמו ששטר שחרור מועיל לשחרר עבד כך כסף מועיל לשחרר עבד.

בדברי הגמ' מבואר שלפי רבי שסובר שאפשר לשחרר עבד בכסף, אפשר לשחרר עבד גם בחליפין, ותוס' מבאר שהמקור לכך הוא משום שחליפין דומים לכסף ובכל מקום שמועיל כסף מועיל חליפין (חוץ מקידושין שמועיל כסף ולא מועיל חליפין וכפי שמבואר בקידושין ג א).

ה נחלקו התנאים באדון שהביא לשפחתו שטר שכתוב בו 'הרי את מקודשת לי' ואמר לה שתשתחרר בשטר זה וכן תתקדש בשטר זה (שבאופן זה אין ראייה שהאדון שחרר מעיקרא): לרבי מאיר השפחה משוחררת ומקודשת, משום שמשמעות הלשון 'הרי את מקודשת לי' כולל שתהיה ראויה לקידושין (כלומר שתשתחרר), ולרבנן השפחה לא משוחררת ולא מקודשת, משום שאין במשמעות הלשון 'הרי את מקודשת לי' שתהיה ראויה לקידושין.

ו תוס' מבארים שהסיבה שבאופן שהאדון הניח תפילין לעבדו העבד משתחרר, משום שאין העבדים רגילים להניח תפילין, ומימלא האדון לא היה מניח תפילין לעבדו אם לא ששחררו קודם.

תוס' מבארים שלמרות שהעבד פטור ממצות תפילין משום שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, באופן שמניח תפילין יכול לברך, וכדין אשה שיכולה שפטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא, ובאופן שמקיימת מצוות אלו יכולה לברך.

◆ **דין חצי עבד וחצי בן חורין שהאדון היה צריך לשחרר את העבד והקנה את העבד לבנו הקטן** - לרש"י הקטן כותב גט שחרור לעבד, לתוס' בפירוש הראשון האפטרופוס כותב גט שחרור לעבד, לתוס' בפירוש השני האפטרופוס משחרר את העבד דרך מכירה'.

◆ **לשונות גט שחרור** (וה"ה בלשונות שטר מתנה) - באופן שכתב לשון שמשמע לשעבר ('עשיתי עבדי בן חורין') או לשון שמשמע עכשיו ('הרי הוא בן חורין') מועיל, אבל לשון שמשמע להבא ('אעשנו בן חורין') לרבי מועיל ולחכמים לא מועיל'.

◆ **אדון שאומר ששחרר את העבד והעבד אומר שלא השתחרר:**

- באופן שהאדון אמר בסתמא ששחרר את העבד - העבד משוחרר משום שתולים שהאדון זיכה לעבד גט שחרור על ידי אחר.
- באופן שהאדון אמר שכתב שטר שחרור ונתן לעבד - העבד לא משוחרר משום שתולים שהאדון טעה שהיה סבור שהעבד קיבל את השטר שחרור ובאמת העבד לא קיבל את השטר שחרור.

◆ **אדם שאומר שנתן את השדה והמקבל אומר שלא קיבל את השדה:**

- באופן שהנותן אמר בסתמא שנתן את השדה - השדה שייכת למקבל משום שתולים שהנותן זיכה את השדה על ידי אחר.
- באופן שהנותן אמר שכתב שטר מתנה ונתן למקבל:
 - באופן שהמקבל אומר שלא קיבל את המתנה - השדה שייכת לנותן משום שתולים שהנותן טעה שהיה סבור שהמקבל קיבל את השטר מתנה ובאמת לא קיבל.
 - באופן שמת המקבל ובנו אומר שלא קיבל את המתנה - משלשין את פירות השדה כיון שיתכן שיבואו עדים שיעידו שאביו קיבל את המתנה.

דף מא

◆ **דיני אפותקי:**

- באופן שמכרו את האפותקי האם המקח קיים והאם גובה משאר נכסים:
 - בבעל חוב - המקח קיים והבעל חוב גובה משאר נכסים.
 - בכתובת אשה - לת"ק המקח קיים והאשה גובה משאר נכסים, לרבי שמעון בן גמליאל המקח בטל'.
- באופן שהופסד האפותקי האם יכול המלווה לגבות משאר נכסים:
 - באפותקי שאינו מפורש - יכול המלווה לגבות משאר נכסים.
 - אפותקי מפורש - לא יכול המלווה לגבות משאר נכסים.

◆ **עבד שעשאו רבו אפותקי:**

- באופן שהאדון שחרר את העבד:

הערות

ז רש"י מבאר שהסיבה שמועיל הגט שחרור שהקטן כותב, משום שקטן שהגיע לעונת הפעוטות מקחו וממכרו ממכר. תוס' מקשים על דברי רש"י שדין זה מועיל מדין הפקר ב"ד הפקר, אבל בכתובת גט שחרור של הקטן, ולכן תוס' בפירוש הראשון מבארים שהאפטרופוס כותב גט שחרור לעבד, ולמרות שבדרך כלל אפטרופוס לא יכול לעשות דבר שיש בו חוב לקטן, מ"מ באופן זה שאביו עשה שלא כהוגן שהקנה לבנו את הקטן בשביל שלא יצטרך לשחרר, רבנן הפקירו את העבד מהקטן ונתנוהו לאפטרופוס בשביל שיוכל לשחרר, ותוס' בפירוש השני מבארים שהאפטרופוס יכול לשחרר את העבד בדרך מכירה.

ח רש"י מבאר שהטעם של חכמים שלא מועיל לשון שמשמע להבא, משום שמשמעות הלשון היא הבטחה שיעשה את העבד בן חורין ואין משמעות הלשון שהשטר יעשה את העבד בן חורין, והטעם של רבי מועיל לשון זה, משום שמשמעות הלשון שיעשה את העבד בן חורין על ידי שטר הזה.

ט הברייתא מבארת שהטעם של רבי שמעון בן גמליאל שבאופן שהבעל מכר את האפותקי המקח בטל 'שאין דרכה של אשה לחזור על בתי דינים' כלומר אם יהיה הדין שהמקח קיים ולבעל היה כמה שדוה שמכר לכמה אנשים האשה תצטרך לטרוח בבית דין לברר מי היה הקונה האחרון שתגבה ממנו ולכן הדין שהמקח בטל וגובה את האפותקי.

○ למ"ד 'בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה':

- מדאורייתא - השחרור חל משום ש'הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד'.
- מדרבנן (לרב):

- דיני השחרור - המלווה צריך לכתוב גט שחרור לעבד כיון שיש חשש שהמלווה יאמר לעבד 'עבדי אתה' ויצא לעז על בניו.

- דיני התשלומים:

○ באופן שהעבד היה אפוטיקי שאינו מפורש - העבד צריך לשלם למלווה את שויו.

○ באופן שהעבד היה אפוטיקי מפורש - לת"ק העבד משלם למלווה את שויו, לרבי שמעון בן גמליאל האדון צריך לשלם למלווה את שווי העבד¹.

○ למ"ד 'בעל חוב למפרע הוא גובה' - לא חל השחרור.

- באופן שהמלווה שחרר את העבד:

○ מדאורייתא:

- באופן שבסוף הבעל חוב גבה את העבד:

- למ"ד 'בעל חוב למפרע הוא גובה' - השחרור חל.

- למ"ד 'בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה' - השחרור לא חל.

- באופן שבסוף הבעל חוב לא גבה את העבד - השחרור לא חל.

○ מדרבנן (באופן שלא חל השחרור, לעולא):

- דיני השחרור - כופין את האדון שישחרר את העבד מחמת שיצא על העבד שם בן חורין על ידי השחרור של המלווה.

- דיני התשלומים - לת"ק המלווה לא צריך לשלם לאדון כיון ש'היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק', אלא העבד משלם לאדון את שויו. לרבי שמעון בן גמליאל המלווה צריך לשלם לאדון כיון ש'היזק שאינו ניכר שמיה היזק'².

◆ דיני פסולי קהל:

- דיני גר:

○ למ"ד קהל גרים לא איקרי קהל - מותר בממזר עמוני מואבי מצרי אדומי ונתין ואסור בעבד³.

○ למ"ד קהל גרים איקרי קהל - אסור בכל פסולי קהל.

- דיני עבד - מותר בממזר ואסור בנתין⁴.

⌘ הערות ⌘

י רש"י מוסיף שהדין ש'הקדש' מפקיע מידי שיעבוד נאמר רק באופן שהקדיש בקדושת הגוף ולא באופן שהקדיש בקדושת דמים.

יא בדברי הגמ' מבואר שבאופן שהמלווה צריך לכתוב גט שחרור לעבד צריך לשלם למלווה את דמי העבד, ולכן באופן שהעבד היה אפוטיקי שאינו מפורש העבד צריך לשלם למלווה את שויו, ונחלקו התנאים באופן שהעבד היה אפוטיקי מפורש ועל ידי השחרור של האדון הפסיד את המלווה את שויו של העבד שלא יוכל לגבות את החוב: לת"ק 'המזיק שיעבודו של חברו' פטור ולכן האדון לא צריך לשלם למלווה את שויו של העבד אלא העבד משלם למלווה את שויו לרבי שמעון בן גמליאל 'המזיק שיעבודו של חברו חייב' ולכן האדון צריך לשלם למלווה את השני את שויו של העבד.

יב בדברי רש"י מבואר שלפי רבי שמעון בן גמליאל המלווה לא צריך לשלם לאדון את כל שווי העבד כיון שהאדון הרויח שנמחל החוב אלא צריך לשלם רק את השווי של העבד שהוא יותר מהשווי של החוב.

יג תוס' מבארים שגר מותר בכל האיסורים שתופס בהם קידושין אבל גר אסור בעבד שלא תופס בו קידושין.

יד תוס' מבארים שהסיבה שעבד מותר להתחתן עם ממזר משום שהאיסור של 'לא יהיה קדש' לא נאמר על ממזר שמגיע מאיסור 'קדש' כלומר מאיסור עריות (אבל ממזר אסור בזכור ובהמה משום שממזר לא מגיע מסוג 'קדש' כזה), אבל עבד אסור להתחתן עם נתין משום שנתין לא מגיע מאיסור של 'קדש'.

◆ **שפחה חרופה** - לרבי ישמעאל מדובר בשפחה שלא השתחררה כלל, לרבי עקיבא מדובר בחציה שפחה וחציה בת חורין^{טו}.

◆ **חצי עבד וחצי בן חורין:**

• הצורה שבה אפשר לשחרר חצי עבד:

○ עבד של שותף אחד:

▪ באופן ששחרר חצי והשאיר חצי לעצמו:

• לרבי ישמעאל - אפשר לשחרר בכסף, ויש לדון האם מקישים שטר לכסף ואפשר לשחרר בשטר או לא מקישים^{טז}.

• לרבי עקיבא - אי אפשר לשחרר בכסף ואי אפשר לשחרר בשטר.

▪ באופן ששחרר חצי ומכר חצי לאדם אחר - חל השחרור של החצי^{יז}.

○ עבד של שני שותפין - יכול שותף אחד לשחרר את חלקו שהוא חצי מהעבד.

• דיני חצי עבד וחצי בן חורין:

○ האם כופין את הרב לשחרר:

▪ משנה ראשונה - לבית שמאי כופין את רבו שישחרר, לבית הלל עובד את עצמו יום אחד ואת רבו יום אחד.

▪ משנה אחרונה - כופין את רבו שישחרר^{יח}.

✽ הערות ✽

טו הברייתא [כריתות יא א] מבארת שנחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בביאור הפסוק 'והפדה לא נפדתה' לרבי ישמעאל כוונת הפסוק בשפחה שלא נפדתה כלל ו'דיברה תורה כלשון בני אדם' ולרבי עקיבא כוונת הפסוק בחציה שפחה וחציה בת חורין 'ולא דיברה תורה כלשון בני אדם'.

טז בדברי הגמ' מבואר שהמקור שלפי רבי ישמעאל אפשר לשחרר חצי עבד בכסף הוא מהפסוק 'והפדה לא נפדתה', ורבי ישמעאל לשיטתו שסובר שביאור הפסוק הוא בחציה שפחה וחציה בת חורין וכוונת הפסוק ששחררו חצי מהשפחה בכסף אמנם לפי רבי עקיבא שסובר שביאור הפסוק 'והפדה לא נפדתה' בשפחה גמורה אי אפשר לשחרר חצי עבד בכסף.

הברייתא מביאה שנחלקו רבי ורבנן בדין שחרור של חצי עבד לרבי קנה ולחכמים לא קנה, ורבה מבאר שנחלקו אליבא דרבי ישמעאל שסובר שאפשר לשחרר חצי עבד בכסף האם אפשר לשחרר חצי עבד בשטר לרבי אפשר לשחרר משום שלומדים היקש 'והפדה לא נפדתה או חפשה לא ניתן לה' ולרבנן אי אפשר לשחרר משום שלומדים גזירה שווה 'לה לה' מאשה שכמו שאי אפשר לגרש חצי אשה כך אי אפשר לשחרר חצי עבד. אמנם רב יוסף מבאר שנחלקו רבי ורבנן בשחרור חצי עבד בין בכסף ובין בשטר שרבי סובר כדברי רבי ישמעאל שאפשר לשחרר בכסף ולומדים שטר מכסף ורבנן סוברים כדברי רבי עקיבא שאי אפשר לשחרר חצי עבד בכסף וכן אי אפשר לשחרר חצי עבד בשטר.

הגמ' מבארת שלפי דברי רבה מבואר בדברי רבנן שגזירה שווה עדיפה מהיקש והגמ' בהו"א מבארת שרבי חולק וסובר שהיקש עדיף על גזירה שווה והגמ' דוחה שאפשר לומר שגזירה שווה עדיפה ורק באופן זה שאפשר לפרוך את הגזירה שווה 'מה לאשה שאינה יוצאה בכסף תאמר בעבד שיוצא בכסף' עדיף ללמוד מההיקש.

יז רש"י מבאר שלמרות שרבי עקיבא לומד גזירה שווה 'לה לה' מאשה שאי אפשר לשחרר חצי עבד ולשייר חצי עבד בבעלותו מ"מ באופן שמושחר חצי עבד ומוכר חצי עבד לאדם אחר שלא משייר חצי עבד בבעלותו לא לומדים מגזירה שווה זו ולכן חל השחרור.

בדברי הגמ' מבואר שבאופן שיש לאדם אחד שני עבדים וכתב שני שטרות שכתוב בהם 'כל נכסי קנויים לזה' וזיכה את שני השטרות לשני העבדים על ידי שליח בבת אחת כל עבד חציו משחורר וחציו שייך לחברו וזכה במחצית מהנכסים ובאופן זה לכו"ע מועיל השחרור של חצי עבד כיון שמכר את החצי לאדם אחר, אמנם באופן שכתב בשטר אחד 'כל נכסי קנויים לפלוני ופלוגי עבדי' וזיכה את השטר על ידי שליח לא חל השחרור של העבדים משום שלומדים שחרור של עבד בגזירה שווה 'לה לה' מאשה כמו שבאשה אי אפשר לגרש שתי נשים בגט אחד משום דכתיב 'לה' ולא לה ולחברתה כך בשחרור של עבד אי אפשר לשחרר שני עבדים בשטר אחד.

יח בדברי הגמ' מבואר שחציה שפחה וחציה בת חורין לפי רבי יוחנן בן ברוקה שאשה חייבת בפריה ורביה כופין את הרב שישחררה וכדין חצי עבד וחצי בן חורין, ולמ"ד שאשה אינה חייבת בפריה ורביה לא כופין את הרב שישחררה (אמנם באופן שנהגו בה מנהג הפקר כופין את הרב שישחרר משום שיש בכך קיום מצווה דרבים).

נחלקו תירוצי התוס' מהי הסיבה שכופין את הרב לשחרר חצי עבד וחצי בן חורין לפי התירוץ הראשון בתוס' כופין את הרב לקיים בשביל שהעבד יוכל לקיים מצוות פרו ורבו (והסיבה שהמשנה הזכירה את הפסוק של 'שבת' היא בשביל ללמד שמצוות 'פרו ורבו' היא מצווה רבה או משום שאם העבד היה יכול לקיים מצוות 'שבת' כל דהו כגון אם היה נושא שפחה שהולדות לא מתייחסים אחריי למרות שלא היה יכול לקיים פריה ורביה לא היו כופין את האדון לשחרר) ולפי התירוץ השני בתוס' לא כופין את הרב לשחרר בשביל קיום מצוות פרו ורבו משום שרק החצי בן חורין חייב במצווה זו אבל החצי עבד לא חייב במצווה זו אלא כופין את הרב

○ דיני חצי עבד וחצי בן חורין באופן שלא כופין את הרב לשחרר (כגון לבית הלל למשנה ראשונה, או בעבד של יתומים קטנים, או בחציה שפחה וחציה בת חורין באופן שלא נוהגים בה מנהג הפקר):

- מעשה ידים - עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד.
- נזק:

- באופן ש'כליא קרנא' (כגון הכהו על ידו ואין סופה לחזור) - חצי מהנזק לרבו וחצי מהנזק לעצמו^ט.
- באופן ש'לא כליא קרנא' (כגון הכהו על ידו וסופה לחזור) - באופן שהכה ביום שעובד את רבו הנזק לרבו, ובאופן שהכה ביום שעובד את עצמו הנזק לעצמו.

○ דיני חצי עבד וחצי בן חורין באופן שכופין את הרב לשחרר - פוקע הקנין ממון של העבד ולכן המעשה ידים של העבד.

◆ דיני עבד שפקע הקנין ממון שלו:

- קנס - הגמ' מסתפקת האם חייב קנס משום שלא פקע הקנין איסור או דלמא פטור מקנס משום שפקע הקנין ממון.
- אכילת תרומה בעבד כהן - הגמ' מסתפקת האם אוכל בתרומה משום שלא פקע הקנין איסור או דלמא אינו אוכל בתרומה משום שפקע הקנין ממון.

◆ מכירת עבד לקנס - הגמ' מסתפקת האם האדון יכול למכור את העבד לענין הזכות שאם יהרגהו שור יקבל הקונה את הקנס, או דלמא האדון לא יכול למכור את העבד כך^י.

◆ דין קידושין לחצאים:

- אדם שקידש חצי אשה - לא חלים הקידושין.
- חצי עבד שקידש אשה או חצי שפחה שהתקדשה:

✽ הערות ✽

לשחרר בשביל שהעבד יוכל לקיים מצוות 'שבת' שגם החצי בן חורין וגם החצי עבד מחוייבים לקיים מצווה זו (תוס' מוסיף שלפי התירוץ השני הסיבה שלא כופין לשחרר חציה שפחה וחציה בן חורין משום קיום מצות שבת משום שיש חשש שגם לאחר השחרור השפחה לא תקיים את המצווה כיון שאינה מצווה במצוות פרו ורבו אבל בעבד אין חשש זה כיון שמצווה במצוות פרו ורבו).

תוס' מבארים שחציו עבד וחציו בן חורין אסור בחציה שפחה וחציה בת חורין משום שצד עבדות משתמש בצד חירות (וכן חצי עבד וחצי בן חורין שקידש אשה אסור בה כיון שצד עבדות משתמש באשת איש) ולא דמי לפרדה שמוותרת בבת מינה שהאיסור של כלאים נאמר באופן שנחשבים שתי מינים אבל פרדה ובת מינה נחשבים מין אחד. ותוס' מוסיפים שחציו עבד וחציו בן חורין אסור בנתינה ולמרות שהחצי בן חורין שהוא גר מותר בנתינה למ"ד 'קהל גרים לא איקרי קהל' מ"מ החצי עבד אסור בנתינה. וכן חציו עבד וחציו בן חורין אסור להתחתן עם גיורת ולמרות שהחצי בן חורין מותר בגיורת מ"מ החצי עבד אסור בגיורת. ותוס' מסיימים שלמרות שחציו עבד וחציו בן חורין מותר בממזרת שהחצי בן חורין שהוא גר מותר בממזרת למ"ד 'קהל גרים לא איקרי קהל' וכן החצי עבד מותר בממזרת מ"מ לא נחשב שיש לעבד תקנה לקיים מצוות שבת משום שאין להרבות ממזרים בישראל.

תוס' מקשים מדוע חציו עבד וחציו בן חורין לא יכול להתחתן עם בת חורין והעשה של 'פרו ורבו' ידחה את הלא תעשה של 'לא יהיה קדש' ותוס' מתרצים שבאופן זה נחשב 'אפשר לקיים שניהם' כיון שאפשר לכפות על רבו שישחרר את העבד, ותוס' מוסיפים שבאופן זה לא שייך לומר 'עשה דוחה לא תעשה' משום שעובר על הלא תעשה בתחילת הביאה ומקיים את העשה בגמור הביאה, ותוס' מוסיפים שלגבי האשה לא שייך לומר 'עשה דוחה לא תעשה' כיון שהאשה אינה מצווה בקיום מצוות פרו ורבו וגם למ"ד שהאשה מצווה מ"מ האשה יכולה להנשא לאדם אחר.

יט בדברי הגמ' מבואר שבאופן ששור הרג חצי עבד וחצי בן חורין צריך לשלם חצי כופר על הצד חירות וחצי וקנס על הצד עבדות, וכיון שנחשב נזק ש'כליא קרנא' חצי כופר שייך לעבד וחצי קנס שייך לאדון.

ראה להלן [בסמוך] שנחלקו האמוראים בחצי עבד שקידש האם חלים הקידושין: לרבא לא חלים הקידושין ולרבה בר רב הונא חלים הקידושין. ובדברי הגמ' מבואר שלפי דעת רבא חצי עבד וחצי בן חורין שבא על אשה ונולד ילד הילד לא מתייחס אחרי העבד כלומר שאין יורשים לעבד ולפי"ז חצי הכופר 'ראוי' להיות שייך לעבד וכיון שאין לו יורשים אינו שייך לעבד.

תוס' מבארים שלמרות שישראל שבא על איסור ערוה הילד מתייחס אחריו מ"מ חצי עבד וחצי בן חורין שבא על אשה ונולד ילד לא מתייחס אחריו, משום שישראל נחשב 'בתורת קידושין' כיון שיכול לקדש אשה אחרת אבל חצי עבד וחצי בן חורין נחשב 'אינו בתורת קידושין' כיון שאינו יכול לקדש שום אשה.

כ הגמ' מבארת שהצד שלא מועיל מכירת האדון לקנס הוא משום שהקנס נחשב דבר שלא בא לעולם והצד שמועיל מכירת האדון לקנס משום שמוכר את הזכות בעבד לענין הקנס.

○ לרבא - לא חלים הקידושין^{כא}.

○ לרבה בר רב הונא:

▪ לפני שהשתחררו לגמרי - חלים הקידושין^{כב}.

▪ חציה שפחה לאחר שהשתחררה:

• לרב יוסף בר חמא בשם רב נחמן - פוקעים הקידושין משום שנחשבת כקטן שנולד.

• לרבי זירא בשם רב נחמן - גומרים הקידושין ונחשבת אשת איש גמורה^{כג}.

דף מד

◆ דיני אדון שמכר את עבדו לעובד כוכבים:

• באופן שמכר את העבד לעובד כוכבים - מעיקר הדין האדון אינו מחויב לפדות את העבד אמנם רבנן קנסו את האדון שיפדה את העבד, וכן מעיקר הדין באופן שהאדון פדה את העבד או שהעבד ברח העבד חוזר ומשתעבד לאדון, אמנם רבנן קנסו את האדון שיתן לעבד גט שחרור כיון שעל ידי המכירה לעובד כוכבים ביטל את העבד מקיום המצוות^{כד}.

• באופן שמכר את העבד מכירה חלקית או מכירה שיש פחות ביטול העבד מקיום המצוות - ספק האם קנסו את האדון^{כה}.

• באופן שמכר את העבד לגר תושב - קנסו את האדון.

• באופן שמכר את העבד לכותי או לישראל מומר - נחלקו האמוראים האם קנסו את האדון.

• באופן שמשכן את העבד תמורת חוב לעובד כוכבים והוסיף שאם לא יפרע עד זמן פלוני העבד יהיה קנוי לעובד כוכבים:

○ באופן שלא הגיע הזמן - רבנן לא קנסו את האדון, אמנם באופן שהוסיף ואמר שעד שיגיע הזמן העובד כוכבים יאכל פירות לפי הלישנא קמא רבנן קנסו את האדון כיון שזלזל בתקנה דרבנן שאסור למכור עבד לעובד כוכבים ולפי הלישנא בתרא רבנן לא קנסו את האדון.

○ באופן שהגיע הזמן - רבנן קנסו את האדון.

• באופן שהעבד נמכר לעכו"ם כפרעון חוב:

○ לרש"י - באופן שהעכו"ם לקח את העבד לא קנסו את האדון אבל באופן שהישראל נתן את העבד קנסו את האדון משום שהיה צריך לפייס את העכו"ם בדבר אחר.

✽ הערות ✽

כא בדברי הגמ' מבואר שרבא סובר שהסיבה שאדם שקידש חצי אשה לא חלים הקידושין משום שלא שייך קידושין לחצאים ולכן רבא סובר שגם חצי עבד שקידש אשה או חצי שפחה שהתקדשה לא חלים הקידושין [מאירי].

כב בדברי הגמ' מבואר שרבה בר רב הונא סובר שהסיבה שאדם שקידש חצי אשה לא חלים הקידושין משום ש'שייר בקנינו' אבל חצי עבד שקידש אשה או חצי שפחה שהתקדשה שלא שייך בקנינו חלים הקידושין לחצאים [מאירי].

כג בדברי הגמ' מבואר שבאופן שחציה שפחה שהתקדשה ולאחר השחרור חזרה והתקדשה לאחיו של המקדש לרבא חלים הקידושין של השני, ולרב יוסף בר חמא חלים הקידושין של האח השני ולרבי זירא לא חלים הקידושין של השני כיון שמקודשת לראשון ובאופן שמתו ראובן ושמעון ונפלה ליבום מתיבמת לאח השלישי ממ"נ או מחמת הקידושין של הראשון או מחמת הקידושין של השני.

כד הגמ' בלישנא קמא אומרת שרבנן קנסו את האדון שיפדה את העבד פי מאה מדמיו והגמ' בלישנא בתרא אומרת שרבנן קנסו את האדון שיפדה את העבד פי עשרה מדמיו והגמ' מסתפקת בשני שיעורים אלו האם הם בדווקא או שאינם בדווקא. והגמ' מוסיפה שהקנס שרבנן קנסו שהאדון יפדה את העבד ביותר מדמיו נאמר רק באדון עצמו אבל באופן שהאדון מת רבנן לא קנסו את בנו שיפדה את העבד ביותר מדמיו.

תוס' מבארים שלאחר שהאדון מכר את העבד לעובד כוכבים לא נשאר לאדון רק קנין איסור אלא נשאר לאדון גם קנין ממוון שהרי העובד כוכבים זכה בעבד רק למעשה ידיו ונשאר לאדון זכות של קנס וולדות, ולכן האדון יכול לכתוב גט שחרור לעבד גם לפי דעת אמרימר שסובר שבאופן שיש לאדון רק קנין איסור האדון לא יכול לכתוב שטר שחרור.

כה בדברי הגמ' מובא כמה אופנים שהאדון מכר את העבד מכירה חלקית או מכירה שיש בה פחות חשש של ביטול העבד מקיום המצוות: א. באופן שמכרו לשלשים יום. ב. באופן שמכרו לענין להשיאו לשפחתו ולא לענין מלאכה. ג. באופן שמכרו לימות החול ולא מכרו לשבתות וימים טובים. ד. באופן שהתנה עם המוכר שלא יבטלו מהמצוות.

○ לתוס' - לא קנסו את האדון^{כו}.

• באופן שהעבד הפיל את עצמו לגייסות האם האדון יכול לקבל מהגייסות כסף תמורת העבד - באופן שלא יכול להוציא את העבד בדיני ישראל ובדיני נכרים מותר לקבל כסף תמורת העבד אבל באופן שיכול להוציא את העבד בדיני ישראל או בדיני נכרים אסור לקבל כסף תמורת העבד.

◆ דין המוכר עבדו לחוצה לארץ:

• באופן שהאדון מכר את העבד לחוצה לארץ:

○ לת"ק - יצא לחירות^{כז}.

○ לרבי שמעון בן גמליאל - באופן שהמכירה הייתה על דעת שהקונה יוציא את העבד לחוץ לארץ יצא לחירות ובאופן שהמכירה לא הייתה על דעת שהקונה יוציא את העבד לחוץ לארץ לא יצא לחירות^{כח}.

○ באופן שהאדון יצא לחוץ לארץ והעבד יצא אחריו והאדון מכר אותו בחוץ לארץ:

▪ באופן שדעת האדון הייתה לחזור לארץ - יצא לחירות.

▪ באופן שדעת האדון הייתה לא לחזור לארץ - לא יצא לחירות^{כט}.

• בעל שגר בבבל שנשא אשה מארץ ישראל שיש לה עבד של נכסי צאן ברזל - הגמ' מסתפקת האם העבד יצא לחירות^ל.

דף מה

◆ **עבד שברח מחוץ לארץ לארץ - לרבי אחי ברבי יאשיה אסור להסגיר את העבד לאדונו שבחוץ לארץ משום שעל ידי הבריחה לארץ פקע שיעבוד העבד, אמנם העבד צריך לכתוב שטר על דמיו והאדון כותב לעבד שטר שחרור^{לא}.**

◆ פדיית שבויים יותר מכדי דמיהן:

• באופן שהציבור פודים - אסור^{לב}.

⌘ הערות ⌘

כו תוס' מוסיפים שבאופן שהעכו"ם אנס את העבד ושילם את דמיו קנסו את האדון משום שהיה צריך לפייס בדבר אחר שודאי באופן זה שהעכו"ם שילם את דמי העבד היה מסכים להתפייס בדבר מועט.

כז בדברי הגמ' מבואר שהמכירה של האדון חלה ולכן המעות לא חוזרים ורבנן קנסו את הלוקח שיתן גט שחרור לעבד, והגמ' מבארת שהסיבה שקנסו את הלוקח ולא את המוכר משום שהעבד נמצא בידים של הלוקח וכל היכא דאיכא איסורא התם קנסין^ל.

כח הברייתא מבארת שבאופן שהקונה יש לו בית בחוץ לארץ (כגון באנטוכיא) ויש לו 'אושפיזא' בארץ ישראל, באופן שלשון השטר הוא שמכר את העבד 'לפלוגי אנטוכי' המשמעות שמכרו על דעת שהקונה יוציא לחוץ לארץ והעבד יצא לחירות, ובאופן שלשון השטר הוא שמכר את העבד 'לפלוגי אנטוכי השרוי בלוד' המשמעות שמכרו על דעת שהעבד יהיה בלוד ולא יצא לחוץ לארץ ולכן העבד לא יצא לחירות. ובאופן שהקונה יש לו בית בחוץ לארץ ויש לו בית בארץ ישראל באופן שלשון השטר שמכר את העבד 'לפלוגי אנטוכי' אין משמעות בשטר שמכרו על דעת שהעבד יצא לחוץ לארץ ולכן העבד לא יצא לחירות, ובאופן שלשון השטר שמכר את העבד 'לפלוגי אנטוכי שבאנטוכיא' המשמעות שמכרו על דעת שהעבד יצא לחוץ לארץ והעבד יצא לחירות.

כט הגמ' מבארת שבאופן שהעבד יצא לחוץ לארץ מדעתו ודעת האדון הייתה לא לחזור לארץ מוכח שכוונת העבד לצאת לחוץ לארץ לעולם, ובכך העבד איבד את זכותו שבאופן שהאדון ימכור אותו יצא לחירות אבל באופן שדעת האדון הייתה לחזור לארץ כוונת העבד הייתה לצאת לחוץ לארץ ולחזור יחד עם האדון ולכן לא איבד זכותו שבאופן שהאדון ימכור אותו יצא לחירות.

ל הגמ' מבארת שהצד שהעבד יצא לחירות משום שיש לבעל זכות עבד וזכות זו מספיקה להחשב שהאשה מכרה את העבד לחוץ לארץ והעבד יוצא לחירות והצד שהעבד לא יצא לחירות משום שאין להבעל זכות עבד כל כך ולכן לא נחשב שהאשה מכרה את העבד לחוץ לארץ (הגמ' מוסיפה ששני הצדדים לא תלויים בנידון בנכסי צאן ברזל האם 'הדין עמו' או 'הדין עמו' אלא אפשר להסתפק לפי שני הצדדים).

לא הגמ' מבארת שהמקור של רבי אחי ברבי יאשיה שעבד שברח מחוץ לארץ לארץ אסור להסגיר את העבד לאדונו דכתיב 'לא תסגיר עבד אל אדונו אשר ינצל אליך מעם אדוניו' ורבי אחי ברבי יאשיה סובר שהפסוק מדבר באופן זה, אמנם יש תנאים אחרים שדורשים את הפסוק באופן אחר.

לב הגמ' מסתפקת מהו הטעם שאסור לציבור לפדות את השבויים יותר מכדי דמיהן האם משום 'דוחקא דציבורא' או משום 'שמא יגרבו וייתו' (כלומר שיש חשש שהגויים יבואו לשבות יהודים נוספים בשביל לקבל עליהם הרבה כסף).

תוס' מקשים שרבי יהושע בן חנניה פדה תינוק יותר מכדי דמיו ותוס' מתיר שבאופן שמפולג בחכמה מותר, או שבזמן חורבן הבית לא שייך החשש 'שמא יגרבו וייתו'.

• באופן שהאב או קרוב משפחה רוצה לפדות - ספק האם מותר ל^ג.

• באופן שהאדם רוצה לפדות את עצמו או את אשתו - מותר ל^ד.

◆ **האם מותר להבריח שבויים:**

• לת"ק - אסור להבריח ל^ה.

• לרבי שמעון בן גמליאל:

○ באופן שיש כמה שבויים ורוצים להבריח שבוי אחד - אסור להבריח.

○ באופן שיש שבוי אחד ורוצים להבריחו - מותר להבריח ל^ו.

◆ **קניית ספר תורה תפילין ומזוזות מגוי יותר מכדי דמיהן - אסור ל^ז.**

◆ **ספר תורה שכתבו עובד כוכבים:**

• לרבי שמעון בן גמליאל - יגנז משום שצריך לכתוב את הספר תורה לשמה ויש ספק האם העכו"ם כתב לשמה ל^ח.

• לתנא של הברייתא - יגנז משום דכתיב 'וקשרתם וכתבתם' כל שישנו בקשירה ישנו בכתובה אבל עכו"ם שאינו בקשירה אינו בכתובה ל^ט.

• לרבי אליעזר - ישרף משום שסובר ש'סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים'.

✽ **הערות** ✽

לג הגמ' מבארת שלפי הצד שהטעם אסור לציבור לפדות שבויים משום 'דוחקא דציבורא' באופן שהאב או קרוב משפחה עשיר רוצה לפדות מותר לפדות כיון שדמי הפדיה לא מוטלים על הציבור, ולפי הצד שהטעם שאסור לציבור לפדות שבויים משום 'שמא יגרבו וייתו' גם באופן שהאב או קרוב משפחה פושים שייך חשש זה ולכן אסור לפדות יותר מכדי דמיהן.

לד תוס' מבארים שרבנן לא תיקנו שאסור לפדות את עצמו או את אשתו יותר מכדי דמיהן משום ש'כל אשר לו יתן בעד נפשו'

לה הגמ' מבארת שת"ק סובר שהטעם שאסור להבריח שבויים הוא משום שיש חשש שמחמת כך השבאים יכעסו על השבויים ויאסרו אותם בשלשלאות, וטעם זה שייך בין באופן שיש כמה שבויים ורוצים להבריח שבוי אחד ובין באופן שיש שבוי אחד ורוצים להבריחו.

לו הגמ' מבארת שרבי שמעון בן גמליאל סובר שהטעם שאסור להבריח שבוי אחד באופן שיש כמה שבויים הוא משום שיש חשש שמחמת כך השבאים יכעסו על השבויים שנשארו וייסרו אותם אבל באופן שיש שבוי אחד לא שייך טעם זה ולכן מותר להבריחו.

לז רש"י מבאר שכמו שהגמ' הסתפקה מהו הטעם שאסור לפדות את השבויים יותר מכדי דמיהן האם משום 'דוחקא דציבורא' או משום 'שמא יגרבו וייתו', כך יש ספק בטעם שאסור לקנות ספר תורה תפילין ומזוזות מעכו"ם יותר מכדי דמיהן האם משום 'דוחקא דציבורא' או משום 'שמא יגרבו וייתו'.

לח בדברי הגמ' מבואר שלמרות שרבי שמעון בן גמליאל סובר שספר תורה שכתבו עובד כוכבים יגנז משום שיש ספק שהעכו"ם כתב שלא לשמה, מ"מ ספר תורה שנכתב על ידי גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר משום שכתב את הספר תורה לשמה.

נחלקו התנאים בברייתא האם צריך לעבד את העור של הספר תורה לשמה: לת"ק לא צריך ולרבי שמעון בן גמליאל צריך.

לט הגמ' מביאה שרב נחמן אומר שקיבל מרביתו שספר תורה שכתבו עובד כוכבים יגנז אמנם נחלקו רבותיו האם פסול בתורת ודאי משום דכתיב 'וקשרתם וכתבתם' כל שישנו בקשירה ישנו בכתובה אבל עכו"ם שאינו בקשירה אינו בכתובה או דלמא פסול בתורת ספק משום שצריך לכתוב את הספר תורה לשמה ויש ספק האם העכו"ם כתב את הספר תורה לשמה, והנפק"מ בספק זה בספר תורה שנמצא ביד עובד כוכבים שיש ספק האם העובד כוכבים כתבו או דלמא ישראל כתבו שלפי הצד הראשון הספר תורה פסול מחמת הספק ולפי הצד השני הספר תורה כשר משום שיש ספק ספיקא האם ישראל כתבו או עכו"ם וגם לפי הצד שעכו"ם כתבו יש צד שכתבו לשמה משום שכתבו למכור לישראל והספר תורה כשר.

תוס' סוברים שרביתו של רב נחמן סברו שספר תורה שכתבו עובד כוכבים פסול בתורת ודאי משום דכתיב 'וקשרתם וכתבתם' כל שישנו בקשירה ישנו בכתובה אבל עכו"ם שאינו בקשירה אינו בכתובה והטעם של רבותיו שסברו שבאופן שהספר תורה נמצא ביד עובד כוכבים כשר משום שתולים שהספר תורה נכתב על ידי ישראל ולא נכתב על ידי העכו"ם כיון שאין דרך העכו"ם לכתוב ספר תורה.

תוס' מוסיפים שהפסול של 'וקשרתם וכתבתם' נאמר רק בכתובת ספר תורה תפילין ומזוזות ולא נאמר באגידת לולב ובעשיית ציצית ובעשיית סוכה ולכן אשה כשרה בהם למרות שאינה מחויבת במצוות אלו שהם מצוות עשה שהזמן גרמא.